

Zaščitna sestra (sestra nudilja) in pisateljica Mara Husova

Marjeta Berkopec

Mara Hus (Vir: <http://www.dlib.si>)

Mara Hus se je rodila 24. novembra 1900 v kmečki družini v Sežani mami Ani (roj. Malalan) in očetu Antonu. Končala je pet razredov osnovne in dva nadaljevalne šole. Po prvi svetovni vojni in priključitvi Sežane Italiji se je v domačem slovensko usmerjenem mladinskem društvu aktivna, osemnajstletna Mara odločila za beg v mlado Kraljevino SHS.

V Ljubljani se je preživljala kot hišna pomočnica oziroma dekla. S pomočjo rojakinje, sežanske narodne delavke Maše Grom, ki je živela v Ljubljani, je leta 1922 odpotovala v Beograd in tam opravila maturo meščanske šole in v dveh letih končala »Školo za sestre nudilje«. (V Beogradu je bila sestrska šola ustanovljena leta 1921). Kot zaščitna sestra (sestra nudilja) je delala v takratni južni Srbiji, današnji Makedoniji. Od leta 1924 do 1937 je službovala v državnih zdravstvenih ustanovah in zavodih v Strugi in Bitoli. V Makedoniji se je poročila s slovenskim zdravnikom, ki je bil z njo v službi, toda »bil je duševno mrtev, vdan pijači« in je umrl že leta 1935. V težke razmere in kulturno zaostalo okolje se je kot zaposlena ženska in pisateljica težko vživela. Leta 1937 je bila po večkratnih prošnjah premeščena v Banjaluko in še naprej delala kot zaščitna sestra. V središču Banjaluke, kjer je živela, si je osnovala svoj krog slovenskih intelektualcev, ki so bili izrazito antifašistično usmerjeni. Leta 1941 se je k njej preselila sestra z družino. Mara je preživljala sebe in sestrično družino. Ves čas okupacije se je posvečala partizanski saniteti. V obleganju Banjaluke na silvestrovo 1944 je bila njena hiša polna oskrbovanih ljudi. 2. januarja je v hišo vdrla nemška vojska in pod streli je padla tudi Mara Hus. Pokopana je na katoliškem pokopališču v Banjaluki (Jevnikar, 2013; Ratej, 2020).

Mara Hus je pri osemnajstih začela pisati povesti in črtice in jih objavljala v revijah Ženski svet, Naš rod, Vrtec, predvsem pa v Mladiki, kjer je našla v uredniku Franu Saleškemu Finžgarju vodnika in svetovalca (Kocutar, 2021). V črticah in povestih je opisovala svoje težko življenje in življenje Slovencev v Makedoniji. V povesti *Njene službe* (Mohorjeva knjižnica 59, Celje 1933) je opisala svoja trpka leta, ko je delala kot

služkinja, zato ji je dala podnaslov »povest služkinje«. Druga povest *Živa plamenica* je izšla v *Mladiki* leta 1937, leto pozneje v Mohorjevi knjižnici. V njej je opisala svoj zakon in prizadevanje, da bi si ustvarila toplo družinsko ognjišče. Izbor njenih črtic je izšel v Kopru leta 1955 pod naslovom *Po odgonu in druge zgodbe*. Knjigo je uredil, ji napisal spremno besedo, predstavil pisateljico in bibliografijo njenih del prof. Viktor Smolej (Jevnikar, 2013).

Mara Husova je bila perspektivna pisateljica svojega časa, česar pa večinoma moški pisatelji niso sprejeli z naklonjenostjo. Dr. Mateja Ratej (2020) je zapisala, da pisateljice tedanji moški svet literature kajpak ni pričakal odprtih rok, vendarle pa recenzije ob prvencu še zdaleč niso bile tako ostre kot ob naslednjem poskusu daljšega literarnega besedila leta 1937, ki je nakazovalo na možnost ugnednitve pisateljicinega imena na slovenski Parnas. Leta 1934 je Jakob Šilc v *Domu in svetu* zapisal, da proza pisateljice še ni prečiščena in

ustaljena, vendar lahko v določenih delih "začuti-mo resnično utelešenje prave pisateljice, ki nekaj obeta." Boris Merhar je Mari Hus v *Ljubljanskem zvonu* očital, da "povezanost epskega dogajanja v povesti ni vseskozi skladno uravnana", njeno razumevanje socialne problematike pa se mu je zdelo "naivno optimistično". Kljub temu je milostno zaključil, da je knjiga jezikovno skrbno napisana in bo "kot obzirno vzgojna ljudska povest brez višjih ambicij marsikomu prijetno čtivo."

Da je slovstveno neizobražena in oddaljena od slovenskega kulturnega prostora pisateljica v svojem kratkem življenju v pisanju dosegla upoštevanja vredno kakovost, je zaključil tudi prof. Viktor Smolej, ki je uredil njeno knjigo *Po odgonu in druge zgodbe*.

Junija 1931 je v reviji Ženski svet, ki jo je vsak mesec izdajal Konsorcij »Ženski svet« v Ljubljani, izšla tankočutna črtica z naslovom Sestra. Leta 1931, ko je zgodba izšla, je imela sestra Mara že večletne poklicne izkušnje. Občutljivega pisateljicinega srca se je dotaknila revščina in beda, v kateri so živeli ljudje, ki jih je obiskovala na terenu. Do solz jo je ganila stiska preprostega človeka in že v uvodu se sprašuje, kam je šel ves idealizem, s katerim je vstopila v svoj plemeniti poklic:

»Naša naloga je težka in častna; ve hodite pred nami, ve nosite kulturo najlepše, najčlovekoljubnejše vede v najširše plasti našega naroda. Vaša dobrota ne sme usahnuti; vaše usmiljenje

Do solz jo je ganila stiska preprostega človeka in že v uvodu se sprašuje, kam je šel ves idealizem, s katerim je vstopila v svoj plemeniti poklic.

Mara Husova.

Sestra.

Niša naloga je težka in častna; ve hodite pred nami, ve nosite kulturo najlepše, najčlovekoljubnejše vede v najširše plasti našega naroda. Vaša dobrota ne sme usahnti; vaše usmiljenje in potrpljenje naj bo brez mej! Bodite angeli ljubezni in tolažbe! Pojdite, učite in delajte! Take in podobne besede so jim govorili visokoučeni ljudje in izkušeni gospodje. Učenke, mlade sestre, so jih poslušale s pobožnimi srci, polnimi vere in dobre volje. Potem so jih razvrstili v uradniške kategorije in jih pahnili v življenje. Tako je dobilo njihovo usmiljenje uradni pečat. Grenko se je nasmehnila mlada sestra ob spominu na tiste lepe besede, ki so se lovile po prašnem zraku šolske učilnice, lepe a ničeve kakor vodni balončki. Krepkeje je stisnila pod pazduho svojo torbico in se napotila v predmestje. To je bil njen kraj; Bog ve, zakaj so ji ga dali — — — Morda zato, ker so vedeli, da tudi ona izhaja od njih; pa zato, da jih bo bolje razumela, da jim bo povsem blizu. Njeni varovanci in bolniki so bili raztreseni po razpadajočih barakah, vagonih in kolibah, ki so bile nedostojne za človeška bivališča. In tem trpinom bi morala pridigovati o higijeni stanovanja. — — — Njim, ki zmrzujejo v razpadajočih cunjah, bi morala govoriti o topli in higijenski obleki; njim, ki pokušajo meso le parkrat v letu in to ob svetih praznikih, dopovedovati, koliko ga je zdravo jesti in kaj je pravzaprav tečna hrana. »Pijonirka kulture!« — — — Ah — — — ugrizla se je v ustne in drobne solze so ji udarile v oči.

165

Črtica Sestra, ki je leta 1931 izšla v reviji *Ženski svet* (Vir: *Ženski svet*, 1931)

in potrpljenje naj bo brez mej! Bodite angeli ljubezni in tolažbe! Pojdite, učite, delajte! Take in podobne besede so jim govorili visokoučeni ljudje in izkušeni gospodje. Učenke, mlade sestre, so jih poslušale s pobožnimi srci, polnimi vere in dobre volje. Potem so jih razvrstili v uradniške kategorije in jih pahnili v življenje. Tako je dobilo njihovo usmiljenje uradni pečat. Grenko se je nasmehnila mlada sestra ob spominu na tiste lepe besede, ki so se lovile po prašnem zraku šolske učilnice, lepe a ničeve kakor vodni balončki. Krepkeje je stisnila pod pazduho svojo torbico in se napotila v predmestje. To je bil njen kraj; Bog ve, zakaj so ji ga dali ... Morda zato, ker so vedeli, da tudi ona izhaja od njih; pa zato, da jih bo bolje razumela, da jim bo povsem blizu. Njeni varovanci in bolniki so bili raztreseni po razpadajočih barakah, vagonih in kolibah, ki so bile nedostojne za človeška bivališča. In tem trpinom bi morala pridigati o higijeni stanovanja. Njim, ki zmrzujejo v razpadajočih cunjah, bi morala govoriti o topli in higijenski obleki, njim, ki pokušajo meso le parkrat v letu in to ob svetih praznikih, dopovedovati, koliko je zdravo jesti in kaj je pravzaprav tečna hrana. »Pijonirka kulture!« Ah, ugriznila se je v ustne in drobne solze so ji udarile v oči.«

Piše o svojih obiskih pri jetičnih bolnikih: »Koščena roka je zakrnila po zraku, na prosojen obraz so padle velike rdeče rože, usta so pomodrela in strahovito votel kašelj je trgal zadnje ostanke bolnikovih pljuč. Priskočila je k postelji in mu držala glavo, ki je v kašlju trdo udarjala ob desko. Kašelj je poje-njal in iz pomodrelih ust se je pocedil krvav penec se curek.

Bolnikove oči so se zaprle trudno, kakor k večnemu snu. Le bleda, vsa vozljasta roka je grabila in iskala nekaj po odeji. »Nikar ne govorite!« je rekla sestra, ko je opazila na bolnikovem obrazu tak namen. Potegnila je cunjje iz zamašenega okna in bleda svetloba se je razlila po tleh ... »Hm, usmiljena sestra! Še umreti ne moreš v miru od te usmiljenosti,« so rekle v jeznem blisku bolnikove oči.«

Razmišlja o smislu svojega dela in o lastni nemoči, saj revežem, ki jih srečuje le težko kaj dosti pomaga: »No, pijonirka, zdaj pa na delo! Lepo mu reci, naj ne pljuje po zemlji, daj mu pljuvalnico, lepo in novo, saj si jo prinesla v torbi s seboj. Ali malo juhe, na to ni mislila uradna usmiljenost in je ni prinesla. In kako naj zrači svoje sobe. Poglej: tri korake je široka in celih pet dolga. V stenah so razpoke, skozi nje naletava sneg in veter žvižga svoje melodije. Glej: ves se koplje v znoju, kolikokrat naj se ta človek preobleče in kaj si prinesla s seboj? Par tenkih robcev, da obriše z njimi svoj trpeči obraz.«

In občutek krivde se prikraide v njeno srce: »No, sestrica, uradni pečat nosiš na svoji usmiljenosti in vendar si prišla, da s svojo prisotnostjo žališ veličino bede in smrti.«

Žalostno zgodbo Sestra zaključí z besedami: »Pri vratih je stala zdravniška pomočnica, gledala konec borbe življenja in smrti s težkim občutkom, ki ga daje zavest, da si popolnoma odveč in da ne moreš nič, prav nič pomagati ... Zbežala je ven. Na nebu so se vžgale zvezde in med njimi je opazila dvoje steklenih oči, ki so na meji življenja in smrti poslale zadnji, neizbrisen očitek. Vzdrhtelo ji je telo in težka žalost se je zarila v njeno dušo.«

Literatura

Husova, M. (1931). *Sestra*. *Ženski svet*, letnik 9., številka 6, 165–168 Available at: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KISCM1Z0/e9dbdo7b-ob12-429a-8469-997ecfae4512/PDF> [19.1.2022].

Ževnikar, M. (2013). *Hus Mara (1900–1944)*. *Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstveno-raziskovalni center SAZU*, 2013. Available at: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1012060/#primorski-slovenski-biografski-leksikon> [19.3.2022].

Kocutar, S. (2021). *Na današnji dan*. Available at: <https://radioprvi.rtvslo.si/2021/11/na-danasnji-dan-2125/> [19.3.2022].

Ratej, M. (2020). *Mara Hus*. In: *Rataj M., ed. Osebnosti slovenske medicine*. Ljubljana: Založba ZRC, 91–101.

Vir fotografije:

Mara Hus (1900–1944). 19?? Available at: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-4WE7T4GH> [19.3.2022].